

СТІЙКІСТЬ, СТАБІЛЬНІСТЬ ТА НАДІЙНІСТЬ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано теоретико-методологічні підходи до визначень понять «стійкість», «стабільність» і «надійність» банку та банківської системи, обґрунтований контекст вживання цих понять та необхідність їх розмежування. Викладено власний погляд щодо розуміння понять «стійкість», «стабільність» і «надійність» у банківській діяльності та описано їх взаємозв'язок.

Ключові слова: стійкість банку, надійність банку, стабільність банківської системи, надійність банківської системи.

Кризові потрясіння стали доказом того, що у сучасній економічній науці і практиці ще немає однозначної відповіді на питання щодо природи та сутності понять стабільність, стійкість і надійність, та у якому контексті (окремо до банку, чи до системи взагалі) їх необхідно розуміти та застосовувати. Оскільки «...практика без теорії сліпа...» (І. Кант), то ґрунтовне дослідження концептуальних засад цих понять буде сприяти забезпеченню та підтриманню ефективної діяльності окремого банку та всієї банківської системи у стресові періоди в майбутньому.

Питання змісту та сутності надійності, стабільності та стійкості банків розглядаються у працях відомих економістів Ф. Джонсона, Дж. Е. Доллана, Р. Коттера, П. Роуза, а також вітчизняних дослідників О. Дзюблюка, В. Іванова, В. Іфтемічука, В. Коваленка, О. Корнієнка, Р. Михайлюка, К. Мстояна, Г. Фетісова, та інших. Аналіз наукових праць дає змогу зазначити, що ці поняття часто ототожнюються, розглядаються одне через інше, відсутнє їх чітке розмежування і схема взаємозв'язку.

Метою є дослідження природи та економічного змісту понять надійність, стійкість, стабільність банку та банківської системи, визначення їх взаємозв'язку та відмінностей.

Поняття стійкість, стабільність та надійність не є такими очевидними, і поки не вироблено єдиного загальноприйнятого і чіткого визначення цих понять.

Поняття стійкості (firmness, stability) [1] поширене не лише в економіці, його застосовують і воно є об'єктом вивчення у природничих, гуманітарних та технічних науках протягом багатьох років. Великий енциклопедичний словник містить таке визначення: «стійкість — спроможність відновлювати попередній (або близький до нього) стан після деякого збурення, яке виявляється у відхиленні параметрів від номінального значення» [2]. У словнику української мови стійкість визначена «як здатність витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; довго зберігати і виявляти свої властивості, не піддаватися руйнуванню, псуванню і т. ін.» [3, с. 710]. В. Даль визначає стійкість як здатність «вистояти супроти чогось, встояти, успішно протистояти силі, витримати, не поступитися» [4]. Стійкість у техніці — це здатність технічного об'єкта протистояти силі, яка спрямована на виведення його (об'єкта) із початкового стану статичної або динамічної рівноваги [5, с. 91].

В економічній теорії «стійкість» розглядають як одне з понять концепції економічної рівноваги, згідно з якою досягнення та утримання рівноважного стану в економіці

належить до найважливіших мікро- і макроекономічних завдань. Під рівновагою розуміємо ситуацію, при якій всі фактори, що впливають на економічну змінну (стан об'єкта, системи), повністю врівноважують один одного таким чином, що змінна величина в результаті не змінюється. У Словнику В. Даля категорія «стійкість» трактується «як сталість, постійність, непідвладність ризику втрат і збитків» [4, с. 770]. Одним із найвдаліших визначень «стійкості» є визначення В. В. Артюхова, що стійкість — це «властивість співпадати по ознаках до і після змін, викликаних діями факторів» [5, с. 97]. Таким чином, поняття стійкості є загальнодисциплінарним. Його застосовують у різних галузях і воно споріднене із такими поняттями, як рівновага й постійність.

У загальному розумінні під поняттям стійкість, з економічної точки зору, пропонуємо розуміти властивість об'єкта зберігати або відновлювати свої властивості та функціональний стан, незалежно від впливу екзогенних факторів, внутрішні трансформації (випадкові чи передбачувані) та можливі ризики.

Близьким до поняття стійкість є поняття стабільність. Вони безумовно є взаємопов'язаними, але ототожнювати їх не можна. В словнику іншомовних слів стабільність трактують, як «сталість, незмінність, тривале збереження певного рівня» [6]. Також стабільність — це здатність функціонувати, не змінюючи структуру та знаходитись у рівновазі, підтримувати сталість у часі. Якщо стійкість — це здатність «зберігати, спиратися та вистояти» під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, то стабільність визначається мінімальними змінами в роботі системи, збереженням високих позитивних результатів. Стійкість характеризує більше статичний стан, а стабільність — динамічний.

Поняття стійкості та стабільності банку безпосередньо пов'язані із надійністю банку. Поняття надійність трактується залежно від контексту, де воно розглядається. У «Сучасному економічному словнику» надійність розкривають, як «здатність об'єктів, зберігати потрібні властивості, безвідмовно діяти, виконувати належні функції протягом певного терміну» [7]. С. І. Ожегов трактує термін «надійний» як «той, що вселяє довіру; міцний, насилу піддається руйнації, псування; добре працює; постійний, що не припиняється, розрахований на довгий термін, не тимчасовий; стійкий, що тримається твердо, не вагаючись, не падаючи, який відновлюється після незначного відхилення» [8].

Розглянувши природу понять стійкість, стабільність та надійність, безпосередньо перейдемо до розгляду цих

понять у контексті банку та банківської діяльності. В. В. Іванова визначає стійкість банку – як «стабільність його діяльності в світлі середньо- та довготермінової перспективи» [9, с. 28]. Але це твердження не є повністю правильним, оскільки банки в стабільному економічному середовищі не завжди є стійкими, і забезпечення стійкості зумовлено не тільки зовнішніми, а й внутрішніми факторами. Саме поняття стійкості застосовують до складних динамічних систем, котрі постійно перебувають під впливом випадкових факторів і працюють за деякої

невизначеності. Оскільки банк функціонує в умовах непередбачуваних змін ринкового середовища, його можна вважати динамічною системою. Цієї думки дотримуються й О. П. Овчинникова та Г. Г. Фетісов, які пов'язують стійкість банку із якісним динамічним розвитком щодо впливу ендогенних та екзогенних чинників [10].

Узагальнивши вищенаведені визначення, графічно зобразимо стійкість комерційного банку (рис. 1).

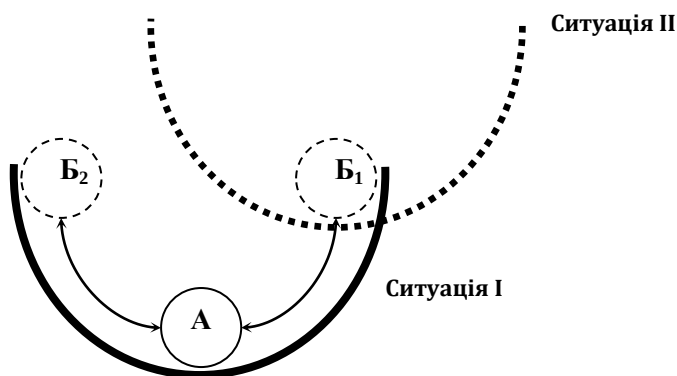

Рис. 1. Графічна інтерпретація стійкості комерційного банку*

*Розроблено автором

Із рисунка 1 можна побачити, що у ситуації I банк перебуває у рівновазі (позиція А). Під впливом факторів екзогенного або ендогенного походження його позиція коливається і переходить відповідно у позицію або Б₁ або Б₂. Стійкість як властивість банку дає змогу повернутися до початкової позиції А після закінчення впливу певних факторів на комерційний банк. У випадку, коли вплив факторів є значним і постійним, банк як динамічна система адаптується до впливу середовища, і переходить до нового стійкого положення. Це приводить до виникнення ситуації II на рисунку 1. Як результат, у ситуації II позиція Б₁ буде вважатися рівноважною, так як і позиція А у ситуації I.

Графічна інтерпретація та узагальнення визначень стійкості дають можливість розуміти під стійкістю банку системну властивість комерційного банку, що обумовлена дотриманням збалансованості, взаємозв'язку і взаємоузгодженості таких елементів: фінансових (власного капіталу, активів та зобов'язань, ліквідності, платоспроможності, прибутковості, ризиків) й організаційних (організаційна структура, кадровий потенціал, інформаційні технології та рівень контролю і банківської безпеки), яка відображає здатність у динамічних умовах ринкового середовища витримувати непередбачені втрати й забезпечує досягнення тактичних і стратегічних цілей.

Доходимо висновку, що стабільність є більш широким поняттям, а стійкість – основою її забезпечення. Зокрема, Долан Е. Дж. визначає стабільність як «... здатність системи зберігати свою структуру і функціональні особливості під впливом внутрішніх чинників» [11]. Габбард Р. Глен вважає, що стабільність – це «... здатність системи зберігати за різних параметрів зовнішнього та внутрішнього середовища свою структуру і функціональні особливості, достатні для діяльності» [11]. Ці визначення є подібними, але Долан Е. Дж. дуже вузько охарактеризував стабільність, оскільки тут її суть зводиться лише до залежності поведінки системи від внутрішніх чинників. Визначення Габбарда Р. не можна вважати повним, оскільки воно передбачає тільки

існування системи, а не її активне функціонування і розвиток. На думку В. А. Василенка [12, с.17], «стабільність – це стан системи, при якому ні одна із її структурних складових не знаходиться у проміжному періоді, тобто всі структурні елементи досліджуваної системи функціонують стійко (є стійкими)». Стабільність варто розуміти як стан, при якому система та всі її складові можуть протистояти впливу економічних коливань та різного роду шоків (внутрішніх та зовнішніх) і забезпечують збереження всіх властивостей і коректне виконання функцій.

Близьким за значенням до понять стабільність банку та стійкість банку є поняття надійності банку. Під надійністю банку слід розуміти її здатність долати вплив негативних чинників. Тобто надійність – це своєрідна сталість і захищеність комерційної установи від змін, які можуть виникнути у разі погіршення ринкової кон'юнктури [13]. О. А. Кириченко, досліджуючи надійність банку, визначає її «як здатність забезпечити безумовну збереженість клієнтських коштів і повне виконання своїх зобов'язань» [14]. Недоліком цього визначення його вузькість, оскільки воно представляє надійність банку лише зі сторони клієнтів та вкладників.

Ширше трактування поняття запропоноване Г. Г. Фетисовим. Він розглядає базову категорію з боку кожного суб'єкта-оцінювача надійності: клієнтів, акціонерів, співробітників, регулятивно-наглядових органів, і зазначає, що «надійний банк – це такий банк, діяльність якого безсумнівно призводить до реалізації інтересів конкретного суб'єкта» [15]. Це визначення є дуже загальним. Але все ж таки надійність банку необхідно розглядати із суб'єктивної точки зору. А саме – для клієнтів надійним є банк, який виконує свої зобов'язання і виявив цю здатність у минулому. Для акціонерів надійним є банк, який має високу прибутковість, тобто має високу привабливість для вкладення капіталу. Рейтингові агентства визначають надійність банку, виходячи із різних методик розрахунку. Для регулятивно-наглядових органів надійним є банк, який дотримується нормативів, та показав високий

рівень ризик-менеджменту.

Надійність є не лише кількісною оцінкою основних параметрів діяльності комерційного банку, а більше – його суб'єктивною характеристикою з боку певних соціальних груп (клієнтів, партнерів та службовців), упевненістю вказаних суб'єктів у тому, що банк виконає всі зобов'язання. Надійним є банк, який має відповідний рівень довіри до себе, міцні взаємини з іншими фінансовими установами, підприємствами, організаціями, який сприяє реалізації інтересів клієнтів, партнерів та службовців. Надійність безпосередньо залежить від стійкості, надійним може бути лише міцний, стійкий банк, який стабільно розвивається [16, с. 28].

Проаналізувавши вищеперераховані визначення, зауважимо, що для забезпечення сподівань кожного із суб'єктів-оцінювачів (клієнтів, партнерів, акціонерів, регулятивних органів), з урахуванням наявних в економічній літературі підходів, визначимо надійність банку як здатність постійно забезпечувати ефективну діяльність, протистояти зовнішнім і внутрішнім факторам, а також зберігати можливість виконувати свої

зобов'язання вчасно і в повному обсязі.

Засвідчуючи діалектичну єдність понять «стабільність», «стійкість» та «надійність» банку вважаємо за доцільне методологічно їх розмежовувати. Оскільки поняття «стійкість» передбачає можливість повернення до попереднього стану, то доцільніше вживати його до комерційного банку, а саме «стійкість комерційного банку». Водночас банківська система є складним системним утворенням, і не може активно розвиватися без комерційних банків, тому поняття стабільності варто застосовувати до банківської системи, тобто «стабільність банківської системи». Поняття надійності передбачає оцінку банківської системи і окремого комерційного банку із суб'єктивного боку, тому можемо стверджувати, що надійним може бути як комерційний банк, так і банківська система загалом.

Поняття стійкості, стабільності та надійності передбачають розвиток у часі та можливості зміни напрямку, відповідно доцільно розглянути взаємозв'язок цих понять у часовому вимірі, протягом якого відбуваються зміни системи (рис. 2).

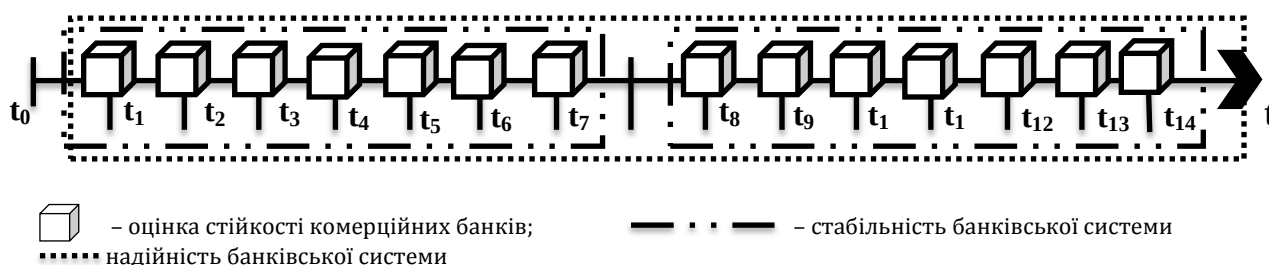

Рис. 2. Взаємозв'язок стійкості, стабільності та надійності у часовому аспекті*

**Розроблено автором*

Стан стабільності можна розглядати як певний коридор, у межах якого проходить траєкторія розвитку системи. Якщо у певні, довільні періоди (t_1 – t_{13}) оцінювати стійкість комерційних банків, то сукупність позитивних результатів оцінки стійкості у різні періоди (наприклад t_1 – t_7 , t_8 – t_{14}) сформує стабільну банківську систему. І, як результат, отримаємо її у довгостроковому періоді. Тому можна сказати, що стабільність системи – це сукупність стійких станів об'єктів, що входять до системи.

Дослідження понять стійкості, стабільності та надійності у часовому аспекті – лише один із прикладів схеми взаємозв'язку.

Пропонуємо розглянути більш розширену та загальну схему взаємозв'язку (рис. 3). Сстійкість розповсюджується лише на кожний окремо взятий комерційний банк. Кожен з них може бути стійким, але він може оцінити у повній мірі лише свою стійкість, а не стійкість інших комерційних банків. Крім того, банки взаємодіють із центральним банком і формують банківську систему, яка може бути стабільною як результат стійкого стану комерційних банків. Надійність є найширшим поняттям, оскільки вона оцінюється не лише за кількісними показниками, а і за якісними. Не лише з позиції банку, а й з позиції інших учасників (акціонерів, клієнтів, працівників, інвесторів, рейтингових агентств, зовнішніх спостерігачів). Тому можемо стверджувати, що стійкість кожного комерційного банку веде до стабільності банківської системи, і дозволяє зробити висновки щодо надійності окремого банку і банківської системи загалом.

Отже, надійність є найширшим поняттям і поєднує в собі поняття стійкості та стабільності, характеризує

банківську систему і конкретно комерційний банк; стабільність характеризує банківську систему, її здатність до постійного динамічного розвитку; стійкість характеризує комерційний банк, а саме його внутрішній стан.

Поняття стійкості, стабільності та надійності є близькими за змістом, але їх не можна ототожнювати. Вони є взаємопов'язаними та спорідненими. Сстійкість банку розуміємо як системну здатність комерційного банку, що обумовлена дотриманням збалансованості, взаємозв'язку і взаємоузгодженості фінансових та організаційних елементів. Сстійкість відображає здатність банку у динамічних умовах ринкового середовища витримувати непередбачені втрати й забезпечує досягнення тактичних і стратегічних цілей. Стабільність – це стан, при якому система та всі її складові протистоять впливу економічних коливань та різного роду шоків (внутрішнього та зовнішнього походження), і забезпечується коректне виконання функцій та зберігаються динамічні властивості. Поняття стабільності доцільно вживати до банківської системи, а не до конкретного банку. Важлива роль у забезпеченні стабільності банківської системи відводиться центральному банку. Найширшим є поняття надійності, яка враховує суб'єктивну сторону відносин банку і його клієнтів, акціонерів, інвесторів, співробітників, регулятивно-наглядових органів. Надійність розуміємо як здатність банку постійно забезпечувати ефективну діяльність, протистояти зовнішнім і внутрішнім факторам, а також зберігати можливість виконувати свої зобов'язання вчасно і в повному обсязі.

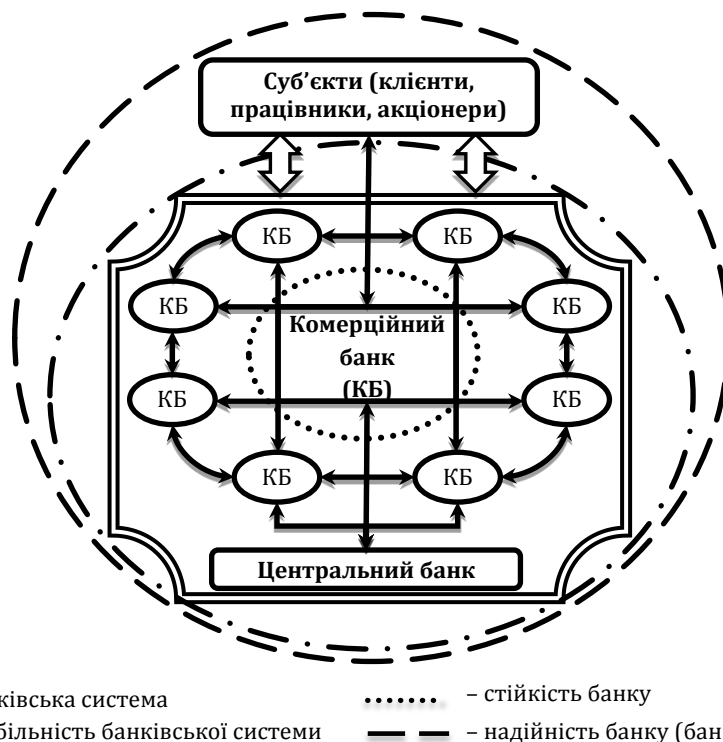

Рис. 3. Схема взаємозв'язку стійкості, стабільності та надійності*

*Розроблено автором

Список літератури

1. Alawode A. A. What is Financial Stability? / Abayomi A. Alawode, Mohammed Al Sadek // *Financial Stability Paper Series*. – 2008. – №1. – P. 26
2. Большой энциклопедический словарь. — М. : Большая российская энциклопедия, 1997.
3. Словник української мови / [за ред. І. К. Білодіда]. : В 11 т. — К. : Наук. думка, 1978. — Т. 9. – 710 с.
4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль: В 4 т. — СПб. : Диамант, 1998. — Т. 4.
5. Общая теория систем: Самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы. Изд. 3 2012. – 224 с.
6. Бибик С. П. Словник іноземних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С. П. Бибик, Г. М. Сюта. — Харків: Фоліо, 2006. — 623 с.
7. Райзберг Б. А. Сучасний економічний словник / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовський, Е. Б. Стародубцева. — 2-е вид., виправ. М. : ИНФРА-М., 1999. – 479 с.
8. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – 17-е изд., стереотип. -М. : Рус. яз., 1985. – 797с.
9. Иванов В. В. Анализ надежности банка : Практическое пособие. / В. В. Иванов. – М. : Русская Деловая Литература, 1996. – 320 с.
10. Коваленко В. В. Методичні підходи до визначення рівня фінансової стійкості банківської системи / В. В. Коваленко // *Актуальні проблеми економіки*. – 2011. – №7. – С. 232-240.
11. Тарнавський М. О. Вплив валютних ризиків на фінансову стабільність банківської системи України / М. О. Тарнавський // *Фондовий ринок*. – 2012. – №19. – С. 10-15.
12. Василенко В. В. Креативное управление развитием социально-экономических систем: монография / В. А. Василенко. – К. : Освіта України. – 2010. – 772 с.
13. Корнієнко О. В. Шляхи підвищення фінансової надійності комерційних банків / О. В. Корнієнко // *Держава та регіони: Економіка та підприємництво*. – 2009. – №1. – С. 90-94.
14. Мстоян К. В. Надійність банку: сутність, складові та фактори впливу [Електронний ресурс] / К. В. Мстоян // *Ефективна економіка*. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1142>.
15. Фетисов Г. Г. Надёжность коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки : автореф. Дисс на соиск. уч. ст. к. э. н. / Г. Г. Фетисов – М. : Финансовая академия при Правительстве РФ, 1998. – С. 12-13.
16. Дзюблюк О. В., Михайлюк Р. В. Фінансова стійкість як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – 2009. – 316 с.

РЕЗЮМЕ

Лавренюк Владислав

Устойчивость, стабильность и надежность в банковской деятельности

В статье проанализированы теоретико-методологические подходы к определению понятий «устойчивость», «стабильность» и «надежность» банка и банковской системы, обоснован контекст употребления этих понятий и необходимость их разграничения. Изложена собственная точка зрения на понятия «устойчивость», «стабильность» и «надежность» в банковской деятельности и описана их взаимосвязь.

RESUME

Lavreniuk Vladyslav

Firmness, stability and reliability in bank activity

In article the theoretical and methodological approaches as for the values of firmness, stability and reliability of bank and a banking system are investigated. The context of usage of these term and need of their differentiation are analyzed. Author's personal perspective to the understanding the terms «firmness», «stability» and «reliability» in bank activity is shown. The interrelationship of these terms is described.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2013 р.